

# VÝSTAVA KNIHY DOBY KARLA IV. – POKLADY RAJHRADSKÉ KNIHOVNY

Hana Polívková

Jubilejní rok 2016, kdy bylo mnoha způsoby připomínáno výročí 700 let od narození Karla IV., se stal pro Památník písemnictví na Moravě vítanou příležitostí pro prezentaci vzácných rukopisů ze sbírky Benediktinského opatství Rajhrad. Klášterní knihovna, kterou Muzeum Brněnska spravuje, obsahuje více než devět set rukopisů, z nichž tři desítky pocházejí ze 14. století, tedy z doby života Karla IV. Pro návštěvníky byly vybrány ty nejzajímavější z nich.

Úvod výstavy nazvané *Knihy doby Karla IV.* (29. června – 11. září 2016) tvořilo krátké shrnutí situace kláštera ve 14. století a představení pozdějšího císaře Karla IV. jako markraběte moravského. I když tento titul přenechal už v roce 1349 svému mladšímu bratru Janu Jindřichovi, právě s Karlovým panováním je spojeno nové zformování moravského zemského práva, zemského soudu a také zemských desek – knih, do kterých byly nálezy soudů zapisovány a uchovávány jako základ právní kontinuity země.

Hlavní důraz byl ale položen na prezentaci krásy středověkých rukopisů. Vystaveny byly vzácné, sedm set let staré, originály ukazující různé prvky knižní výzdoby – celostránkové obrazy, malované a zlacené iniciály, iniciály doplněné kaligrafickými ornamenty, přírodní a figurální

motivy droherií zdobící pergamenové okraje. K vidění byl mimo jiné *Breviář probošta Vítka*, bohatě zdobená modlitební kniha představeného rajhradského kláštera datovaná do roku 1342, známá především díky třem celostránkovým iluminacím znázorňujícím Madonu s dítětem, sv. Kryštofa a řádového světce Vintíře, které jsou tradičně považovány za raná díla Mistra Theodorika. Nechyběly ani další dva významné poklady knižní malby – *Žaltář* a *Antifonář*, jež nechala zhotovit spolu s dalšími bohoslužebnými knihami královna Eliška Rejčka pro klášter cisterciáků na Starém Brně, který v roce 1323 založila. Po zrušení kláštera byly tyto dvě knihy ze souboru zakoupeny rajhradskými benediktiny a dodnes patří mezi nejceněnější rukopisy jejich knihovny.<sup>1</sup> Na výstavě je zastoupily jejich věrné kopie, jimiž návštěvníci mohli volně listovat a prohlížet tak všechny listy svazku. Expozici doplňovalo velké množství obrazového materiálu ukazujícího detaily knižní výzdoby. Tento materiál vznikl díky dlouhodobému úsilí Muzea Brněnska o profesionální digitalizaci, ochranu a zpřístupnění vzácných rukopisů benediktinské knihovny.

V doprovodných textech byla naznačena ohromná hodnota knihy ve 14. století, nákladnost a časová náročnost jejího

zhotovení a popsány byly také některé základní techniky knižní malby. Jako doklad dlouhého a nákladného procesu vzniku rukopisu byl vystaven soubor kázání z konce 14. století (*Sermones* R 379). V textu psaném černým inkoustem zůstaly mezery, které měly být později vyplněny zdobenějšími iniciálami a nadpisy, k tomu však nikdy nedošlo. Zánik knihy byl dokumentován prostřednictvím *Antifonáře* z roku 1313 (R 17), z něhož zůstalo pouze několik pergamenových listů, ostatní byly vyřiznuty a použity pravděpodobně na převazby jiných svazků. To, že je torzo zachováno do dnešních dnů, dokládá změnu přístupu ke starým knihám směrem ke snaze o jejich konzervaci a zachování budoucím generacím. Rukopis je unikátní také tím, že je svázán v nejstarší dochované vazbě Rajhradské knihovny.

Vedle bohatě zdobených náboženských knih byly vystaveny také knihy světské. V klášterní knihovně jsou uloženy dvě sbírky básní italského humanisty Francesca Petrarky. Jedna z nich je svázána společně s opisem formulářové sbírky *Summa Cellariae* sestavené a užívané v císařské dvorní kanceláři.<sup>2</sup> Jejím autorem byl Jan ze Středy, vzdělaný muž s celoevropským rozhledem, který zastával vysoké církevní funkce i úřad kancléře císaře Karla IV. a udržoval bohatou korespondenci s evropskými vzdělanci, včetně Francesca Petrarky. Výstava tak díky dílům z rajhradské klášterní knihovny mohla přiblížit i pronikání humanistických myšlenek do českých zemí. Petrarca byl osobností mnoha zájmů a obdivovatelem Karla IV., v němž viděl ideál evropského panovníka.

Na první červencový týden byla do Rajhradu převezena i berla představených kláštera, která rovněž pochází ze 14. století. Berla byla, stejně jako všechny rukopisy, po

roce 1990 navracena do vlastnictví rajhradských benediktinů, je však trvale deponována v Moravské galerii v Brně. V Rajhradě byla vystavena poprvé po zrušení a obnově kláštera. Nákladně zhotovené rukopisy i berla představených rajhradského kláštera připomněly dobu Karla IV. také jako dobu společenské stability, která umožnila rozvoj umění a kontakt s kulturním děním západní a jižní Evropy. Závěr výstavy byl doplněn přednáškou Jany Oppeltové na téma vzniku středověkých knihoven.

Díky využití množství obrazového materiálu a moderní techniky byla instalace atraktivní nejen pro znalce středověké knižní kultury, ale také pro širokou veřejnost a zůstala zajímavá po celou dobu konání od 29. června do 11. září 2016, i když samotné originály mohly být prezentovány pouze na omezenou dobu v úvodu a závěru výstavní akce. Příprava výstavy, byť realizované převážně z fondu uloženého přímo v rajhradském klášteře, byla náročná vzhledem k dodržování všech standardů při vystavování vzácných předmětů a skloubení krátkodobé výstavy originálů s prezentací maket, textů a obrazového materiálu. Dle zájmu a ohlasu návštěvníků lze soudit, že vynaložené úsilí přineslo své ovoce.

1 Originál Antifonáře královny Elišky Rejčky (R 600) byl na omezenou dobu zapůjčen na výstavu Císař Karel IV. 1317–1376, kterou spolu se zahraničními partnery pořádala Národní galerie v Praze.

2 Oba svazky vznikly až po začátku 15. století, nicméně vypovídají o kultuře doby Karla IV. a ani datem svého vzniku se tomuto období zásadně nevzdalují.